

Zaglavak. Molitva ne može zamijeniti svijest i osjećaj dužnosti prema moralnomu naravnomu zakonu i ako duh molitve (prava namjera) valja da prati samu molitvu, te joj daje sjaj etičke vrijednosti, kao što taj isti duh s istog razloga valja da prati svako drugo djelo, što je čovjeku naloženo naravnim zakonom.

U. Talijs.

Recenzije.

Theodor Schermann: Die allgemeine Kirchenordnung, frühchristliche Liturgien und kirchliche Überlieferung.

Erster Teil: Die allgemeine Kirchenordnung des zweiten Jahrhunderts.

Zweiter Teil: Frühchristliche Liturgien.

[Studien zur Gesch. u. Kultur d. Altertums. Hrsg. von E. Drerup, H. Grimme, J. P. Kirch. III. Ergänzungsband.] Paderborn. F. Schöningh 1914, 1915. M. 6 u. 18.

Theodor Schermann spada po svojim znanstvenim djelima među najtemeljitije istraživače starokršćanske literature. To je dokazao mnogobrojnim svojim naučnim člancima, rasijanim po svim znanstvenim časopisima njemačkim, a osobito svojom dubokom raspravom: Ägyptische Abendmahlsliturgien des ersten Jahrtausends (Paderborn, F. Schöningh 1912). Jedva su protekle dvije godine od izdanja spomenute radnje, kad evo uvažena knjižara Ferdinanda Schöningha u Paderbornu izdaje njegovo veliko djelo u 3 dijela pod gornjim naslovom. Pred nama su prve dvije sveske, s kojima želimo upoznati naš bogoslovni hrvatski svijet.

I. Die allgemeine Kirchenordnung des zweiten Jahrhunderts. Od svih izvora za poznavanje sveukupnoga kršćanskoga

života prvih vijekova općenito se drži, da su najvažnije Constitutiones Apostolicae.¹ Iz njih se razabira, kakve su bile čudoredne norme i pravno uređenje, kakva odgojna i obukovna metoda, a najviše kakva liturgična praksa prvih kršćanskih općina, jednim slovom one su kodeks sveukupnog starokršćanskog života. Mnogi učenjaci i katol. i nekat. dali se na istraživanje pojedinih dijelova ovih konstitucija. Tako je doista i uspjelo dokazati za VII. knjigu, da je preradba od Canones Apostolorum ecclesiastici, koji opet nisu drugo nego obradba pastoralnih Pavlovih listova i Didache. A Lagarde je opet otkrio izvor I.—VI. knjizi u sirske Didaskalijama. God. 1900. objelodani E. Hauser iz biblioteke u Veroni latinski prijevod grčkih Didascalia, koji bijaše u savezu s još dvjema crkvenim konstitucijama — apostolskom i t. zv. egipatskom (Schermann je zove ritualnom). Na temelju ovoga veronskoga kodeksa počinje sveuč. Münchenski prof. Schermann svoja istraživanja, koja će obuhvaćati tri sveske. Prva od njih sadržaje osim uvoda (str. 1—7) sâm tekst i to: Liber primus (= Cap. I.—XXX.): *Αἱ διαταγαὶ τοῦ Κλήμεντος καὶ κανόνες τῶν ἀγίων ἀποστόλων* (str. 12—34), Liber secundus (= cap. XXXI.—LXIV): *Ecclesiastica traditio (Clementis)* str. 35. do 100. Na koncu je dodan točan

¹ Najbolje izdanje F. X. Funk: *Didascalia et constitutiones Apostolorum I.* Paderborn. F. Schöningh. 1905.

registar s oznakom mjesta iz sv. otaca i Sv. Pisma. Obadva teksta providena su mnogim kritičnim bilješkama i najnovijom literaturom. Već iz ovih notica opaziti je, da bi Sch. htio ove „Constitutiones ecclesiasticae“ svesti na konac prvoga ili na početak drugoga stoljeća. Spomenuti mi je još dva mnijenja o postanku njihovu. Protest. H. Achelis² drži ih za izvor VIII. knjige apost. konstitucija. Uz njega je i kat. Bardenhewer.³ Protiv njih F. Funk i A. Harnack drže obratno. Sch. pristaje uz prve s tom razlikom, što za neke dijelove egip. konstitucija drži, da im je autor Klemens rimski, dok u cijelosti da reprezentiraju općenite službene crkvene odredbe (crkveno pravo) drugoga stoljeća. Dokaza za to iznosi u drugoj svesci pod naslovom

II. Frühchristliche Liturgien. Ova sveska obuhvaća 438 str., a razdijeljena je na pet odsjeka, ovi opet na više poglavlja, a poglavlja na pojedine paragrafe. Već iz same razdiobe vidi se, da je pisac po-dao golemi materijal pregledno i sistematski. Prvi odsjek nosi naslov: Kirchenverfassung und Amtsübertragung. Unjem je govor o crkvi, službenom osoblju, o ređenju u apost. vremena (*ποιμαίνειν, ἐπισκοπεῖν, διακονεῖν*) i u neposredno doba apostolskih otaca, zatim o dužnostima biskupa, prezbitera i djakona te nekih nižih redova. Izvršno je pisac naglasio, da je primat rimskoga biskupa već u prvim počecima crkvene literature najdublje fundiran. Drugi odsjek: Die frühchristliche Taufe, Vorbereitung, Feier, Firmung und Messe radi o katehumenima i njihovom poučavanju i pripuštanju do krštenja, o exorcizmu, o samom krštenju, o recitovanju simbola vjere itd. Ovdje pravom spočitava Fr. Dölgeru, da se u svojoj študiji o exorcizmu⁴ odviše dao zavesti modernističkim teorijama, koje u kršćanskom exorcizmu ne vide

nego nastavak poganskoga mističnoga kulta: „Nicht Hellenismus“, veli pi-sac, „auch nicht Mysterienkult ist der springende Punkt für die Übung von christlichen Exorcismen, sondern es ist Weihe- und Segnungsgewalt, die den Dienern Christi in der Anrufung seines Namens lag“. (pg. 272.) No što učeni pisac tvrdi o gotovom već katekizmu apostolskih vremena, pače prije obraćenja Pavlova, s kojim bi se služili kršćanski kandidati, ne može se iz pisanih spomenika ništa doznati. Tvrdnja je to Alfr. Seeb-erga, koju je autor jednostavno usvojio. Treći odsjek: Die zweite Busse obraden je upravo majstorski. Sch. je dokazao, da se poznati rigorizam prvih kršćanskih općina imade tumačiti iz prilika onoga vremena, dok blaži postupak rimskoga pape (Kalista? — možda Zefirina!) o reconcilijaciji teških grješnika, da odaje doista zbiljsku i neprekidnu crkvenu disciplinu apo-stolskih vremena. — Glede sv. ispovijedi tvrdi autor opirući se na do-kaze, da su u prva kršćanska vremena jedini apostoli i njihovi zakoniti nasljednici bili ministri s. poenitentiae. Tvrdnju nekih (Holla i Hörmanna), da su duhom obdarene osobe t. zv. *πνευματικοί* mogle otpuštati grijehe, obara pisac dokazom, da pojam *πνευματικός* naznačuje osobito u Ori-gena posvećenu službenu osobu (svećenika) (pg. 233). Četvrti odsjek: Die Abendmahls-liturgie radi o sv. službi Božjoj. Iz najstarijih izvora pokazuje Sch., da se ustanovne riječi Kristove: *τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμα μου* etc. ne smiju tuma-čiti simbolično, kako to učl protestantizam, nego realno. Isto tako iznosi na svijetlo prve početke litur-gije praesantificatorum te početak epikleze već u 2. vijeku. Peti i zadnji odsjek: Der Wortgottesdienst und seine Bestandteile, jest nastavak i nadopunjak predašnjega. Tu je govor o opome-nama, kojima se nukaju prvi kršćani, da dnevno slušaju riječ Božju i ka-tekizam, nije li to moguće, da barem sami čitaju u Sv. Pismu. Zanimivo je, ali nepotpuno o himnima u prva vremena. Trebalo je potanje, barem približno označiti doba, kad je pre-stao klasički metar u crkvenoj po-

² Protest. Real. Enciklop. 23, pg. 105.

³ Gesch. d. altchristl. Literatur II (1914) str. 374, 596.

⁴ Der Exorcismus im altchristlichen Taufritual. Paderborn, 1909.

jeziji. Moguće bi to bilo odrediti po životu sv. Grgura Nazijanskoga († 389.). — Ipak je pisac ove himne dobro svrstao u pojedine tipe, judaistički ili sinagogalni, helenistički, kristologički i trinitarni tipus već prema tome, kakvog je sadržaja pojedini himan. Daljni paragrafi ovog odsjeka: o molitvenom životu, križanju pak o slavljenju paske jednako su kritično obrađeni kao i predašnji.

Iz ovoga, što smo spomenuli iz djela prof. Sch., opaža se, da je on njime zadužio kat. znanost. U koliko mu uspjelo dokazati svoju tvrdnju o postanku crkvenih konstitucija, moći će se konačno rasuditi, kad izađe i treći svezak. Da imade tu i tamo tvrdnja, koje počivaju samo na hipotezi, ne da se dvojiti; no uza sve to pisac je poznatom svojom dubokom erudicijom osvijetlio u velike prve kamene, na kojima počiva golema zgrada katolicizma. Djelo je njegovo ujedno i divna apologija sveukupnog kršćanskoga liturgičnoga života protiv modernih liberalnih nadri-kritika, koji bi htjeli kršćanstvo imati bez Krista, a liturgične čini prvih vijekova protumačiti bez crkve kao nastavak judaizma i produkt helenizma. Mi ovo djelo svima bogoslovima i svećenicima preporučujemo.

J. Pavić.

Wittmann Dr. Michael. Die Grundfragen der Ethik. Stoji: 120 M. kod: Verlag der Jos. Kösel'schen Buchhandlung u Kempten-u ili u München-u. U maloj osmini 178 str. Sammlung Kösel br. 29.

Pitanje o čovječjem životu označuje najnoviju fazu u filozofskom pokretu. Uz metafiziku izbija sve to više na površinu ispitivanje čovječjeg bivovanja, i to navlastito pogledom na čudorednost. Svatko ide za autonomijom čovječje naravi, ali svatko ne ide jednakim putem. Zato mi možemo s punim pravom reći, da se sadašnji svijet bori za opstojnost bilo kakove čudorednosti. Prof. Wittmann ispitiva upravo s ovom knjigom sve one struje, na koje mi nailazimo pri današnjim najozbiljnijim pitanjima moralnog života.

U Wittmannovu su djelu nahrcnuta sva temeljna pitanja, što se odnose na etiku. Tako se u prvoime poglavlju „Die Erscheinung der Sittlichkeit“ utvrđuje pojam čudorednosti. Koji je vrhovni zakon u moralnom redu, to nam pisac donosi u drugom poglavlju pod naslovom „Das oberste Sittengesetz“, gdje se bistrim razlaganjem upoznaje, kako je moralni red nepromjenjiv i kako se može do tog reda sigurnim putem doći. Treće poglavlje „Die sittliche Pflicht“ objašnjuje pojmove dužnosti, koje nami nadolaze od nekog drugog višeg bića, t. j. Boga, a koje mora dopustiti svatko, koji zdravo misli i umuje. Odnosaj se čudorednosti prema blaženstvu riše u četvrtom poglavlju „Moral und Glückseligkeit“, gdje se pisac podjedno osvrće i na razne filozofijske sustave, koji su u prošlosti išli za opredjeljenjem kreposti i njezine zaslužene nagrade. Načela nekih filozofa za uspostavu čudorednosti bivaju neprihvatljiva najvećma zbog toga, što s njima, mjesto da utvrdimo moral, mi rušimo moral. To je očito, pripustimo li čovjeku neograničenu slobodu u bezuvjetnoj mjeri. Wittmann o tom besmisli govori u petom ili zadnjem poglavlju „Moral und Freiheit“ i dolazi do skladnog zaključka, da ni determinizam ni t. zv. autonomni moral ne podižu čudoredne svijesti, dali se čudoredna svijest podiže jedino pomoću vjerskog mišljenja, koje kasnije uređuje i svijest prave slobode. Tijekom ovih pet poglavlja pisac je nastojao svagdje, da nam opću značajku zdravog čudorednog mišljenja i življenja pruži iz povjesti, etnologije, antropologije ili psihologije, a ponajviše iz iskustva. Tim nam je prof. Wittmann kušao označiti čudorednost i kazati razlog njezine opstojnosti. La-koća, bistrina i korektnost piščeva razlaganja knjigu najbolje preporučuju.

Anton Lovre Gančević O. F. M.

Fröbes Josef S. J., Lehrbuch der experimentellen Psychologie. I. B. 2. A. Freiburg, Herder 1917. M. 8.60.

U 1. dijelu prve sveske govorio je autor o čutilnom poimanju (u dva odsjeka). Ovaj 2. dio raspravlja (u trećem